

GUVERNATORII MILITARI AI BUCOVINEI: GABRIEL BARON SPLÉNY DE MIHÁLDY (1734–1818) ȘI CAROL BARON DE ENZENBERG (1725–1810)

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU

Die Militärgouverneure der Bukowina: Gabriel Freiherr Splény von Mihály (1734–1818) und Karl Freiherr von Enzenberg (1725–1810)

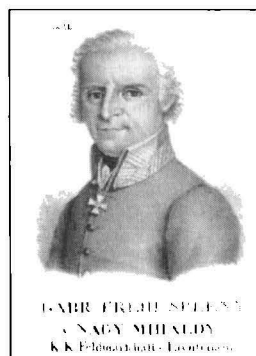
(Zusammenfassung)*

Der vorliegende Artikel präsentiert die Tätigkeit der Landesgouverneure Gabriel Freiherr Splény von Mihály (1734–1818) und Karl Freiherr von Enzenberg (1725–1810) während ihrer Amtszeit in der Bukowina. Nach der Annektierung der Provinz von der österreichischen Monarchie (1774) wurden in der Bukowina unter militärischer Verwaltung mehrere Organisationsmaßnahmen getroffen. Das Hauptziel der neuen österreichischen Regierung war, das neu erworbene Gebiet umzugestalten. Ausser den bekannten Informationen zu ihrer Tätigkeit, werden auch einige neue biographische Daten zu den beiden Militärgouverneure hinzugegeben.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Bukowina, Militärverwaltung, Gabriel Graf Splény von Mihály, Karl Graf von Enzenberg, politische, soziale und ökonomische Maßnahmen.

După anexarea Bucovinei de către Monarhia habsburgică (1774), în provincie a fost instaurată administrația militară. Sub conducerea acesteia, au fost impuse mai multe măsuri de reorganizare teritorială, socială, economică și politică. În cele ce urmează, ne propunem să prezentăm activitatea celor doi guvernatori militari ai Bucovinei, din 1774 până în 1786, anul când Bucovina trece sub administrație civilă.

Gabriel baron Splény de Mihály** se naște la Ternye,

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

** Foto: Österreichische Nationbibliothek, Bildarchiv Austria, Porträtsammlung, http://www.bildarchiv.austria.at/Pages/Search/Result.aspx?p_ItemID=1&p_iCollectionID=5090873, navigare din data de 05.06.2014.

Ungaria Superioară (astăzi Terňa, Slovacia), în 2 octombrie 1734, ca fiu al generalului de cavalerie Gabriel Anton (1690–1762). Se trage dintr-o familie nobiliară veche, ai cărei membri, pe linie bărbătească, au fost militari de profesie¹. Urmează cursurile Gimnaziului Iezuit din Kaschau (Košice), apoi se înscrie la Academia Nobiliară Tereziană, cunoscuta instituție de învățământ superior înființată de Maria Theresia în 1746², unde erau primiți la studiu tinerii de familie nobilă. Aici studiază dreptul, pentru ca mai târziu să urmeze exemplul bunicului și al tatălui său și să se dedice carierei militare³.

În 1752, la vârsta de 18 ani, Gabriel Splény intră ca stegar în Regimentul de Infanterie 39, cu care participă la Războiul de șapte ani, declanșat în 1756 între Prusia, Regatul Marii Britanii și Hanovra, pe de o parte, și Austria, Regatul Francez, Imperiul Rus și Suedia, pe de altă parte⁴. Luptă la Lobositz, Liegnitz, Breslau și Leuthen; pentru merite deosebite, în scurt timp este avansat la gradul de căpitan, apoi la cel de maior, pentru ca în 1768, să fie numit colonel și să preia comanda regimentului⁵.

În 1773, ajunge general-maior și un an mai târziu este numit la conducerea administrației militare a provinciei nou cucerite de Imperiul Habsburgic, Bucovina. În această funcție, s-a ocupat de reorganizarea structurilor administrative locale. Printre altele, a creat premisele necesare introducerii unui sistem general de școlarizare în Bucovina⁶.

În 1778, revine în serviciul militar activ. Participă la războiul bavarez de succesiune, continuându-și ascensiunea militară. În 1785, este ridicat la rangul de mareșal. Se remarcă prin acțiunile sale militare strălucite, mai ales în războiul cu Turcia (1788–1790): după bătălia de la Adjud, în 1789, este decorat cu Crucea de Cavaler (Ritterkreuz) și numit proprietar al Regimentului 51 de Infanterie, iar după bătălia de la Focșani i se acordă Crucea Ordinului Militar „Maria Theresia” în grad de comandor⁷.

În anul 1790, Splény îndeplinește cu succes mai multe misiuni militaro-diplomatice⁸, iar în 1791 este numit administrator al Comitatului Szabolcs din Regatul Ungariei. În 1793, s-a aflat la comanda unei divizii în luptele de pe Rinul inferior, împotriva revoluționarilor francezi, iar în 1794 a fost numit comandant interimar al fortăreței de la Olmütz⁹.

¹ *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, vol. XIII, Viena, Editura Academiei Austriece de Științe, 2007, p. 43.

² Vezi http://ro.wikipedia.org/wiki/Academia_Terezian%C4%83, căutare din 20.11.2012.

³ Radu Grigorovici, *Introducere*, în *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici, Prefață de D. Vatamaniuc, București, Editura Academiei Române, 1998, p. 19.

⁴ Vezi http://ro.wikipedia.org/wiki/R%C4%83zboiul_de_%C8%98apte_Ani, accesare din data de 20.11.2012.

⁵ *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, p. 43.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Radu Grigorovici, *op. cit.*, p. 23.

⁹ *Österreich*

În 1795, este trecut în rezervă și investit în funcția de consilier secret. Va mai participa, totuși, la câteva acțiuni militare alături de Regimentul de Infanterie 51. Moare la 1 aprilie 1818, la vârsta de 84 de ani, într-o localitate în apropiere de Kaschau (Szilvaj Ujfalu). A avut 17 copii, din care au supraviețuit zece, opt fete și doi băieți. Aceștia din urmă, Ignaz și Franz, au urmat, de asemenea, o carieră militară¹⁰.

Despre omul Gabriel Splény de Mihálydy aflăm din *Introducerea* semnată de academicianul Radu Grigorovici, la lucrarea *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, următoarele: „Un sentiment religios adânc forma temelia caracterului său, din care izvoră o credință și o afecțiune de nezdruccinat pentru monarh și patrie și o bunătate rară a inimii, care se manifesta frumos printr-o caritate activă și se împerechea cu o seninătate a spiritului și o fermitate a caracterului. Drept și deschis în vorbă și faptă, sincer și constant ca prieten, nesusus de noroc, necopleșit de nenoroc, el deveni pentru toți cei care i-au cunoscut virtuțile și înaltele sale însușiri ca om și ca bărbat, obiect de adorație și dragoste neprefăcută”¹¹.

Perioada în care Gabriel Splény s-a aflat în Bucovina a fost cuprinsă între 1 septembrie 1774 și 6 aprilie 1778. Însărcinat cu ocuparea țării, el a trasat mai întâi granițele acesteia cu Moldova și Transilvania, în așa fel încât acestea să corespundă cât mai mult intențiilor militare și politice ale Casei Imperiale Austriece.

În *Nedeterminantul Proiect al organizării militare î. r. a porțiunii enclavate moldovene*, din decembrie 1774, Gabriel Splény își planifică activitatea organizatorică în Bucovina, scopul său fiind „să elibereze țara din starea ei de decădere, să-i deschidă accesul la cultura apuseană, să introducă o nouă ordine a lucrurilor și să alipească cu o mână îngăduitoare această parte nouă vechiului imperiu”¹².

În calitatea sa de guvernator militar, generalul Gabriel Splény a întocmit un raport pentru Curtea din Viena, privind situația provinciei nou anexate, intitulat *Descrierea districtului bucovinean*. Acest raport a fost publicat de Johann Polek cu titlul *General Spleny's Beschreibung der Bukowina* la Cernăuți, în 1893¹³.

Descrierea districtului bucovinean a fost realizată între 14 august și 16 septembrie 1775, după ce Gabriel Splény a petrecut un an la Cernăuți, fiind primul document scris de un străin despre Bucovina, după ocuparea ei de către Imperiul Habsburgic, și, în același timp, o sursă valoroasă de informații privind activitatea desfășurată de primul guvernator al provinciei.

Din document reiese că generalul Gabriel Splény a fost interesat de „realitățile geografice și economice, obiceiurile și forma de guvernare precedentă a

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Radu Grigorovici, *op. cit.* p. 24.

¹² *Ibidem*, p. 27.

¹³ Radu Gr

acestui district”¹⁴ și a făcut propuneri cu privire la constituția „cea mai potrivită pentru a aduce acestei provincii de îndată îmbunătățiri aplicabile în organizarea ei politică, judiciară și economică”¹⁵.

Propunerile sale se refereau, în primul rând, la situația demografică a Bucovinei, pe care el o considera sever depopulată și susținea ideea implantării de colonii germane pe teritoriul provinciei. Această idee mai prezenta avantajul că ar fi ridicat și nivelul agriculturii, după cum și Vasile Balș, în *Descrierea Bucovinei și a stărilor ei lăuntrice*¹⁶, recomanda „înființarea câtorva colonii, care să-i servească țăranului drept exemplu pentru agricultură”¹⁷. Gabriel Splény prevedea și un plan de împroprietărire treptată a țăranilor autohtoni, iar coloniștii germani urmau să fie stimulați prin scutiri de taxe, număr redus de zile de robotă, locuințe etc.

El urmărea realizarea unei reforme agrare, o trecere „de la o societate pastorală la una agricolă, și de la una feudală la una bazată pe proprietatea individuală”¹⁸. În acest sens, măsurile pe care intenționa să le aplice guvernatorul Bucovinei vizau și relațiile comerciale interne și externe din Bucovina, industrializarea provinciei prin înființarea de fabrici, obținerea materiei prime pentru acestea, crearea de piețe de desfacere a produselor și construirea de căi de comunicație¹⁹.

Cum valorificarea optimă a resurselor Bucovinei era unul dintre principalele obiective, atenția guvernatorului s-a îndreptat de la început asupra conservării pădurilor, în special a celor aflate pe Valea Ceremușului și Valea Prutului, zone în care menținerea pădurilor servea, în primul rând, intereselor militare. Pentru a satisface aceste interese, generalul Splény a publicat în anul 1776 o ordonanță forestieră, care reglementa drepturile de folosință a pădurilor și stabilea modalitățile de apărare și păstrare a acestora.

Finalitatea acestor măsuri economice era, evident, exploatarea sistematică a teritoriului anexat în folosul imperiului și al împăratului, recuperarea investițiilor și obținerea unor câștiguri suplimentare pentru vistieria statului austriac.

Un alt domeniu în care Gabriel Splény propunea schimbări majore era cel juridic. Pregătirea sa inițială, de jurist, i-a permis să recomande separarea administrației de puterea judecătorească și modernizarea sistemului judiciar. Pentru a evita „pericolele pe care obișnuiesc să le aducă înnoirile prea mari”²⁰, el sugera ca în Bucovina, în lipsa unui cod penal autohton, să se folosească extrase din codul penal austriac (terezian), traduse în limba română, iar pentru procesele civile să se folosească prevederile celui ungar.

¹⁴ *Ibidem*, p. 31.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Vezi „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, Editura Academiei Române, anul III, nr. 1, ianuarie – iunie 1996, p. 215.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Radu Grigorovici, *op. cit.*, p. 223.

²⁰ *Ibidem*, I

Față de religia ortodoxă, predominantă în Bucovina, generalul Gabriel Splény a manifestat o atitudine de toleranță. Deși educat în spiritul protestantismului, el a ales să respecte credința practică de locuitori. Era însă împotriva imenselor averi mănăstirești, le vedea ca pe o piedică în calea reformelor sale social-economice și recomanda transformarea lor parțială în bunuri fiscale²¹.

În ceea ce privește ridicarea nivelului cultural-științific al populației Bucovinei, în sens iluminist, Gabriel Splény considera că „prima bază a unei administrații este îmbunătățirea moravurilor poporului, și ce contribuie mai mult la aceasta decât artele și științele”²². El recunoștea rolul important al clerului și al nobilimii în instruirea poporului de rând și pentru aceasta a propus următoarele: înființarea unui seminar pe lângă episcopul ortodox de la Rădăuți, unde să se studieze teologie și filozofie, sub îndrumarea unor călugări aduși din Transilvania, deschiderea de școli la Cernăuți și Suceava, amenajarea unui internat pentru 12 copii de boieri și mazili, care să fie instruiți în limba germană. Gabriel Splény era conștient de necesitatea introducerii și a folosirii limbii germane ca limbă oficială la toate nivelele, pentru ca guvernarea unei provincii multinaționale să se realizeze cu succes.

Dintre aceste propuneri de reformă ale lui Gabriel Splény, doar unele au fost puse în practică. Ele au generat, în ansamblu, măsurile de reorganizare socială, economică și politică aplicate de stăpânirea habsburgică în Bucovina. Meritul său rămâne acela de a fi creat premisele dezvoltării acesteia, asigurându-i ordinea internă și externă.

Carol baron de Enzenberg [zu(m) Freyen und Jöchelsturn]^{***} s-a născut la Padova, în Lombardia, în anul 1725²³, într-o familie nobiliară foarte veche, originară din provincia Tirol. Așa cum se obișnuia, a adoptat de timpuriu o carieră militară, fiind numit maior în 1761, colonel în 1770 și general-maior în 1777. În această calitate, un an mai târziu, la 6 aprilie 1778, preia conducerea administrației militare a Bucovinei.

Generalul Carol von Enzenberg își exercitase funcția anterior în Transilvania: timp de 15 ani a fost administrator militar și comandant al unui detașament valah. Prin urmare, stăpâna foarte bine limba română, cunoștea modul de viață, obiceiurile și tradițiile locale, toate acestea recomandându-l pe deplin pentru misiunea atribuită în Bucovina.

²¹ Radu Grigorovici, *op. cit.*, p. 227.

²² *Ibidem*, p. 228.

^{***} Foto: http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=1295848a, accesare din data de 5.06. 2014.

²³ Leopold Kudrna, *Biographical Dictionary of All Austrian Generals during the French Revolutionary and Napoleonic Wars 1792–1815*. Vezi: <http://www.napoleon-series.org/research/biographies/Austr>

Transferat la conducerea comandamentului militar din Cernăuți, generalul Carl von Enzenberg s-a arătat interesat de toate aspectele vieții sociale din Bucovina. Obișnuia să facă vizite în teritoriu (comune, sate, gospodării), să discute cu localnicii și să-și formeze singur o părere despre situația acestora. În urma acestor vizite, el a întocmit în octombrie 1779 primul memoriu referitor la starea Bucovinei, în care se contura programul de reforme ce vor fi aplicate ulterior. Între 4 și 15 aprilie 1780, Enzenberg a fost chemat la Viena pentru a prezenta acest memoriu, care cuprindea următoarele puncte importante: politica de colonizare, reorganizarea bisericii, înființarea de școli primare (Volksschulen), numirea unei autorități politice a provinciei, dezvoltarea comerțului, construirea unor căi de comunicație adecvate. Programul de reforme a primit aprobarea împăratului Iosif al II-lea la 18 august 1781²⁴.

Generalul Enzenberg nu era de acord cu politica de colonizare adoptată de Curtea de la Viena și pusă în practică de generalul Splény, care însemna popularea provinciei cu coloniști germani. Enzenberg considera că aceasta era prea costisitoare, așa încât a optat pentru aducerea de coloniști din teritoriile învecinate cu Bucovina, adică Moldova și Galiția²⁵, deoarece aceștia se adaptau mai ușor la condițiile de mediu și de muncă.

La preluarea postului de guvernator militar, Enzenberg cunoștea faptul că în Bucovina existau puține școli. Considera că una dintre numeroasele măsuri necesare dezvoltării provinciei trebuia să fie reorganizarea sistemului educațional. În viziunea sa, sistemul școlar trebuia să fie integrat, de bună calitate și bazat pe limba germană și pe limbile materne vorbite de locuitori. În acest sens, el a sprijinit transferul de profesori de limba germană din Transilvania în Bucovina. Deoarece aceștia erau catolici, generalul Enzenberg a atras atenția că „pentru a proteja cât mai mult sentimentele religioase ale clerului și ale credincioșilor ortodocși” și „din respect pentru misiunea episcopului”, „administrația trebuie să facă distincția între învățământul școlar propriu-zis și învățământul religios. Elevii catolici, cei uniți, neuniți și de alte religii tolerate pot fi instruiți laolaltă, dar predarea religiei se va face separat, de către membrii clerului”²⁶.

Generalul Enzenberg ținea la participarea clerului în procesul de învățământ. La Viena, când a prezentat memoriul despre Bucovina, el a arătat că „astfel clerul este pus în situația ca, prin ocupația și dedicarea sa, să contribuie la înființarea unor

²⁴ Raimund Friedrich Kaindl, *Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart*. Festschrift zum 60. Regierungsjubiläum Sr. Majestät Kaiser Franz Josef I., zur Erinnerung an die erste urkundliche Erwähnung von Czernowitz vor 500 Jahren. Auf Veranlassung der Czernowitzer Stadtgemeinde, Cernowitz, 1908, p. 35.

²⁵ Wili Kosiul, *Die Bukowina von 1774 bis 1786 unter der Herrschaft des österreichischen Militärgouverneurs, General Freiherr von Enzenberg*, în: *Die Bukowina und ihre Buchenland-deutschen in zwei Bänden*, vol. I, Oberding Reimo Verlag, 2011, p. 179.

²⁶ Emanuel Freiherr von Kapri (Hg.), *BUCHENLAND: ein österreichisches Kronland verschiedener Volksgruppen*. Landsmannschaft der Buchenlanddeutschen (Bukowina e. V.), Stuttgart – München, 1974, p.

școli centrate pe educarea prin rațiune și suflet, pe eradicarea prejudecăților. (...) Acesta este mijlocul prin care vor fi primite mai ușor și vor fi sprijinite toate măsurile de îmbunătățire”²⁷.

În timpul mandatului său, s-au deschis 30 de așa-numite școli triviale, în care copiii erau educați gratuit. Dintre acestea, amintim o școală cu o singură clasă, deschisă la Suceava în februarie 1784, și una la Cernăuți, în martie 1784, cu predare în limbile germană și română. În instrucțiunile sale către directorii școlilor, Enzenberg preciza următoarele: „(...) învățătorii școlilor normale trebuie să aibă un stil de viață modest și cumpătat, să comunice și să se comporte armonios cu elevii, să întrețină o relație bazată pe încredere cu părinții acestora, să evite discuțiile pătinoare despre religii și deosebiri dintre ele, (...) să transmită tinerilor informații despre știință și despre bunele moravuri. Trebuie să aibă în vedere ca tinerii să conviețuiască în înțelegere, așa încât nici cea mai mică deosebire religioasă să nu se observe”²⁸. Din păcate, în perioada în care învățământul din Bucovina a fost supervizat de Consistoriul romano-catolic din Lemberg, aceste indicații nu au fost respectate.

În anul 1779, a fost înființat la Cernăuți primul spital militar austriac. După doi ani, acesta a fost mutat într-o cădire nouă, care avea și o farmacie militară. Tot în anul 1779, generalul Enzenberg a dispus numirea unei comisii care urma să cerceteze resursele naturale din sud-vestul provinciei (zăcăminte, minereuri) și să găsească o modalitate de exploatare. Astfel s-au descoperit mina de cupru de la Pojorâta și cea de fier de la Iacobeni, cu posibilități avantajoase de valorificare²⁹.

În anul 1786, ultimul an de activitate al generalului Enzenberg ca guvernator al Bucovinei, este adoptat oficial sistemul școlar propus de acesta, care prevedea: înființarea de școli populare normale în toate parohiile din provincie; deschiderea unor școli cu clase secundare în Cernăuți, Suceava și Siret și a unui liceu în Suceava; distribuirea gratuită de manuale, cărți și instrumente de scris, acordarea unei burse lunare în valoare de doi guldeni pentru elevii de gimnaziu și de liceu. În același an, se mai deschid încă trei școli publice de stat la Câmpulung, Vijnița și Suceava, cu limba de predare română. De asemenea, se inaugurează un spital civil la Cernăuți.³⁰

Odată cu decretul emis de împărat, la 6 august 1786, activitatea de guvernator militar a generalului Carl von Enzenberg ia sfârșit, provincia pe care o guvernase timp de opt ani devine parte a Galiției, iar administrația militară este înlocuită cu cea civilă – o decizie care se va dovedi nefericită pentru Bucovina.

²⁷ *Ibidem*, p. 43.

²⁸ *Ibidem*, p. 67.

²⁹ Willi Kosiul, *op. cit.*, p. 180.

³⁰ Willi Kc